

HOGG, James: The Charterhouse of Löwöld as seen in the Acta of the Carthusian General Chapter. *Analecta Carthusiana* 223 (1994) 79. oldal.

ZSIRAY Lajos: A lövöldi karthauzi kolostor. *Műemlékvédelem*, 1978 (22. évfolyam, 1-4. szám) 1978 / 1. szám 19. oldal.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Muemlekvedelem_1978/?pg=20&layout=s

A LÖVÖLDI KARTHAUZI KOLOSTOR

A leweldi vagy lövöldi karthauzi kolostort (ma Városlőd Veszprém megyében) I. Lajos király alapította a XIV. század közepén. Első ízben 1347-ben említi oklevél. A kolostor építéséről 1369-ből származó oklevél tudósít, amikor az ott dolgozó munkások megtámadták a bakonybéli apátság szénagyűjtőit. A támadásban részt vettek: László és Péter ács, Péter tímár, Gergely kerékgyártó, valamint az új-lövöldi kolostornál dolgozó összes kőfaragók a kőcsiszolóval együtt (cum politore lapidum et omnibus lapicidis apud claustrum pefatum laborantibus.) (1)

A kolostor alapító levelét a király parancsára 1378. március 17-én állította ki Demeter zágrábi püspök és királyi kancellár. Az oklevél szerint a Szent Mihály arkangyal tiszteletére szentelt kolostor Leweld királyi mezőváros mellett egy völgyben épült fel, melyet — mondja az oklevél — Isten nevében Szent Mihály völgyének nevezünk el (in quadam valle seu loco iuxta oppidum nostrum Leweld vocatum... quem locum vallem Sancti Michaelis in nomine Domini appellamus.) A kolostort azért alapítja, hogy az itteni szerzetesek az ő, édesanyja, felesége, édesatyja — Károly Róbert — Endre és István testvérei és gyermekei lelki üdvösségéért buzgón imádkozzanak. A kolostorban a prior vezetése alatt tizenkét misés szerzetes, egy diakónus és egy- subdiakónus él. A király a kolostornak adományozta Hölgykő várát, melyet leromboltatott és köveit a kolostor építésére fordította (quoddam castrum nostrum Heulgkeu vocatum, quod ob zelum devocionis nostre dirui fecimus et deponi) Leweld várost, Ardó Le- weld és Nyúl falvakat, Tapolca mezővárost, Barbacs, Kisfalud és Sárkány (Sopron m.) birtokokat. (2)

A kolostor I. Mátyás és anyja Szilágyi Erzsébet különös pártfogása alatt állott. Zsig- mond leweldi perjel 1460-ban kiadott oklevele Szilágyi Erzsébetet — különösen a leweldi kolostor iránt tanúsított kegyességéért — a rend minden lelki érdemeiben részesíti. Az oklevélen fennmaradt a karthauzi konvent függő pecsétje. A fekete viaszba nyomott pecsét nyitott, kétszámjű oltárt tüntet fel, középen Szent Mihály arkangyal képe áll, a szent jobbában kardot, baljában mérleget tart. A kép aljában egy térdelő alak látható, ez feltehetően az alapító királyt ábrázolja. (3)

Az esztergomi főszékesegyházi könyvtár őrzi az ún. lövöldi Corvinát, ez — egy Nürnberg - ben 1477-ben megjelent ösnyomtatvány Ray- nerius de Pisis: *Pantheologia S. Summa universae theologiae* — című munkája, melyet Mátyás

király ajándékozott a kolostornak, annak emlékére, hogy a kolostort 1480. január 25-én Beatrix királyné és Arragoniai János bíboros és pápai követ társaságában meglátogatta. A látogatás történetét az ősnymtatvány szövegét megelőző tiszta lapon eredeti latin nyelvű feljegyzés örökíti meg, ennek rövid magyar tartalma a következő: I. Mátyás király, Beatrix királyné és Arragoniai János bíboros, pápai követ társaságában ez évi szent fordulás napján (január 25-én) meglátogatta a leweldi karthauzi kolostort. Ez alkalommal a pápai követ pápai dispenczióval megengedte, hogy a királyné udvarhölgyei a leweldi kolostorba beléphessenek, s hogy vacsoránál a rend szigora ellenére kivételesen húst tálalhassanak fel.

Ez alkalommal Mátyás király a zárdaügnök cellájában halt (*ibidemque pernoctavit in cella procuratoria*). Harmadnapra azután, hogy Mátyás király kíséretével együtt a kolostorból eltávozott, a király hirtelen olyan súlyosan megbetegedett, hogy környezete komolyan aggódott életéért. De az Úr Isten a hívek imádságait meghallgatta, megkönyörült rajta és meggyógyította. Ennek emlékezetére Mátyás király a leweldi karthauzi kolostornak, hálából, két cella építésére először 400 forintot, másodszer 200 forintot és ismét 100 forintot ajándékozott. Azután vásárolt és ajándékozott több könyvet a kolostornak, továbbá könyvtárhelyiség építésére is több kegyes adományt tett a lövöldi karthauzi kolostornak.

Az említett ősnymtatvány 34. lapján többszínű initialében egy kép a gyónás és feloldozás aktusát ábrázolja. A gyónató székből kék talárba öltözött borotvált fejű és arcú szerzetes ül és kiterjesztett kezekkel a feloldozás aktusát végzi. Vele szemben borotvált arcú, viola színű nyakig gombolt öltözetben, széles arccsontú, fekete szemű, vörös arcszínű, hosszú nyakig érő vörhenyes hajú, széles orrú férfi összetett kezekkel térdel, mintha gyónnék. A kép alsó részén vörös szárnyú címtartó angyal tartja a kibővített Corvin címet. Csontos szerint a kép Mátyás király gyónását ábrázolja és az ősnymtatvány miniatúráját a bejegyzést író szerzetes végezte. (4)

A nürnbergi Germanisches Nationalmuseum őrzi a leweldi karthauzi kolostor XVI. századi festett képét. A kép felirata: *Vallis Sancti Michaelis in Lwl in Ungaria*. A képről az tűnik ki, hogy az a kolostort abban az időben ábrázolja, amikor falait megerősítették. A kolostort övező fal előtt ugyanis egy palánk látható. A kolostort kettős magas fal veszi körül és ezen keresztül tornyos kapu vezet a kolostor területére. A tornyok ívmezejében domborművek láthatók, így az egyik a kardot és mérleget tartó Szent Mihály arkangyalt ábrázolja. A kép közepén emelkedik a kolostortemplom, jól látható a sokszögzáródású, támpilléres szentély, a hajó és az álkeresztalj.

Ez utóbbi homlokzata lépcsőzetesen tagolt, keskeny résablakokkal ellátott és kereszt virágban végződő. A négyzet felett többszegletű huszártorony emelkedik, keskeny nyílású ablakokkal és az ormán keresztvirággal. A hajó szélesebb, mint a szentély, és a kép szerint színes cseréppel fedett. A nyugati

homlokzat is lépcsőzetesen tagolt az oromzaton keresztvirággal. A képen megfigyelhető még a felső cellasor és a kolostorhoz tartozó több épület.

S. Koroknay Éva állapította meg azt, hogy a lövöldi karthauzi kolostorban a XV. század végén termékeny könyvkötő és miniator műhely dolgozott, amelynek tevékenysége az eddig ismert kötések alapján az 1478—1500 évekre korlátozódik. Jelenleg a különböző könyvtárakban 7 darab karthauzi kötésű ősnymtatványt ismerünk, és ezek mind a lövöldi karthauzi kolostor műhelyében készültek. A karthauzi kötéstáblák egy részének idejét meghatározza a táblákon elhelyezett 1478 és 1486, 1488 évszám. A mester nevét FM. vagy F.-us signatura jelzi. Koroknay Éva úgy véli, hogy Frater Matheus a lövöldi karthauzi kolostor miniatora és könyvkötője volt. Érdekes találkozása a neveknek, hogy az a vázsonyi pálos szerzetes, aki Kamicsácsi Horváth Márkné — Magyar Benigna részére a vázsonyi pálos kolostorban, a Czech-kódex-nek nevezett imakönyvet írta 1513-ban, magát szintén F. M. signatúrával jelöli.

Felmerül az a kérdés: nem ugyanazzal a személlyel állunk-e szemben? A vázsonyi pálos kolostorban 1492 és 1518 között szintén nagyon termékeny miniator és könyvkötő műhely dolgozott, ennek a műhelynek azonban csak írott könyvei maradtak fenn, könyvkötő működését csak az ásatási leletek igazolták. A pálos és karthauzi kolostorok egymásrahatása illetve a pálos szerzetesek átvándorlása a karthauzi kolostorokba — és feltehetően viszont — közismert tény. (5)

Az 1547. évi nagyszombati országgyűlés elrendelte a kolostor megerősítését, és annak őrségét 25 lovas és 10 gyalogos katonában állapította meg. Az 1550. évben a lövöldi kolostorerődbe még 25 huszárt adtak. Veszprém első ostroma alatt (1552. május 29— június 1.) Rátkay Pál lovasságából 50 lovast, azonkívül 100 gyalogost vezényeltek Leweldre, később pedig a gyalogosok létszámát 200 főre emelték Veszprém elfoglalása után a szakértők. Miksa főherceg azonban ezt a javaslatot nem fogadta el. A kolostor megerősítése után a szerzetesek nem hagyták el a kolostort, hanem együtt éltek az őrséggel. Így Péter lövöldi perjel 1550. okt. 20-án Lövöldről keltezett levelében értesíti a nádort a törökök előrenyomulásáról és a szeri monostor elfoglalásáról és törökök általi megerősítéséről. (Aiunt Tuream citra Segedinum circiter ad tria milia de diruto monasterio duas turras habente unam arcem construere cui nomen, est Zewr.)

Nagy Balázs lövöldi kapitány 1552. aug. 8-án azt írja Bánffy Istvánnak, hogy Velisán fehérvári bég Pápa elfoglalására készül és azt izente, hogy akkor őket is meglátogatja. II. Ferdinánd 1553. júl. 8-án utasítja a pozsonyi kamarát, amint azt már korábban elrendelte, hogy Honorius de Kunigsparg a leweldi monostorban található „tabulam argenteam” (ezüst domborművet) vegye át és a kamarának szolgáltatassa be, és jelentést kér az ügy állásáról. Sforza Pallavicini 1554. március 18-án azt írja Ferdinándnak, hogy nagy kár származnék az örökös tartományokra, ha a török a lövöldi kolostort elfoglalná. Mindezekből az is derül ki, hogy a kolostor felrobbantása a magyar végbeliek részéről, csak 1554 után következett be. Istvánffy Miklós azt írja, hogy 1601-ben a pápai végvár áruló és

menekülő vallon őrségének egy részét, Nádasdy huszárai a lövöldi „szép templomnál” érték utol és közülük több százat itt vágtak le, itt esett el a vezérük, de la Motte is. (6)

A török hódoltság megszűnése után az elpusztult vagy elmenekült lakosság helyébe Esterházy Imre veszprémi püspök 1723-ban a mainzi választófejedelemségből svábokat telepített, akik falujukat Városlődnek nevezték el. Plébániatemplomát Padányi Bíró Márton veszprémi püspök építette a karthauzi kolostor templom romjai fölé. Az 1962. évi vizsgálat megállapította, hogy a plébániatemplom padlásterében a barokk boltozat felett gótikus diadalívindítás és több boltváll látható. A plébániaépület nyugati alapfala is középkori, az általános iskola kertjében pedig hosszabb falmaradvány és előtte sáncnyomok őrzik a XVI. századi erőd maradványát.

Rómer Flóris 1860. évi bakonyi útja alkalmával Városlődről a következőket írja: „Amit a hatalmas kolostorból bírnak áll egy a mostani templom mellett fekvő és összetört vízmedencéből, két — a plébánia lépcsőjén — befalazott halképből; egy vörös márványmedencéből, melyen két szárnyas angyalfőt láthatni; és egy nyolcszögű oszlopdarabból melynek váltogató lapjain négy paizon: 1521 évszámot; Magyarország hármass dombon álló kettős keresztjét; négy folyójú címerét; és egy koronás fejű kiterjesztett szárnyú sast láttam. —” Rómer a kiterjesztett szárnyú sast Vethési Albert veszprémi püspök (1458—1486) címerének véli. (Megjegyzése a rajzon : Veszprémi püspök Albert.) (7).

Gulden István városlődi plébános 1864-ben a Rómer által leírt töredékeket még látta, megemlékezik arról, hogy a templom körül folyó építkezések alkalmával pincék, folyosók és boltozatok bukkannak elő. A plébánia pincéje karthauzi kriptából átídomított. A plébánia kertjét Hell Lajos plébános tisztogatta ki a karthauzi falazatok maradványaiból. (8)

Az 1939 évben a halastó gátjából több faragott építészeti töredék került a Bakonyi Múzeum kőtárába. így: egy hármass tagozatú félpillér. Az 1962 évben a volt plébániakerben a községi kultúrotthon alapozását kezdték meg és ekkor falmaradványok kerültek felszínre. A Bakonyi Múzeum ásatást végzett az építkezés területén és ekkor felszínre került a kerengő nyugati oldaláról nyíló cellasor több más falmaradvánnyal. A feltárást dr. Németh Péter muzeológus — most nyíregyházi múzeumigazgató — vezette. A sok tárgyi lelet közül kiemelkedő egy majolika padlótégla. Tervezték a feltárt maradványok bemutatását a kultúrotthon alagsorában, ez azonban nem történt meg.

A jelenleg ismert maradványok alapján a lövöldi karthauzi kolostor építéstörténetében két korszakot választhatunk el egymástól: I. Lajos király építkezése 1369—1378 és I. Mátyás építkezése 1480 után. Az alapító I. Lajos építkezésének emlékét őrzik: egy hármass fejet (valószínűleg kőfaragófejeket) ábrázoló gyámkő; a vakműves töredék; a plébánia lépcsőjében befalazott ételkiadó nyíláskeret. A legtöbb fennmaradt építészeti töredék késő gótikus illetve reneszánsz, tehát I. Mátyás király építkezéséből származik. Újabb megállapítás szerint a budai királyi építőműhely hosszabb ideig dolgozott

Lövöldön, ekkor épült fel a könyvtár, több cella és valószínűleg ekkor részben átépítették a kolostor templomát is. A lövöldi XV. század végi építkezések egybeesnek Kinizsi Pál vázsonyi építkezéseivel, aki 1480 körül kezdi meg a pálos kolostor építését és a vár kibővítését a palotarésszel, valamint a plébániatemplom gótikus átépítését. Bizonyos, hogy a Lövöldön dolgozó királyi építőműhely egyes tagjai Vázsonyban is dolgoztak. Bizonyítja ezt a pálos kolostortemplom boltozati bordáin látható keresztalakú kőfaragójel, a várkáporna bejárati ajtajának keretköve, mely teljesen megegyezik a lövöldi ajtónyíláskerettel, a kerubfejes domborműtöredék, amely a pálos templom részére készült. A reneszánsz töredékeket csak Rómer rajza őrizte meg, helyük ma már ismeretlen, közülük tartozik a vörösmárványmedence, a címerpaizsos nyolcszögű oszloptöredék és a XV. század végi majolika padlótégla. Ipolyi Arnold szerint az oszloptöredék keresztelő medencét tartott, újabb megállapítás szerint az oszloptalp díszkútnak volt a része és ehhez tartozott a kerubfejes márványmedence is. A kolostort a Torna patak — amely keresztülfolyt a kolostor udvarán — látta el vízzel. Feltétlenül szükséges lenne a templom körzetében egy nagyobb ásatás, mert itt feltárássra még szabad, beépítetlen terület van, ez bizonyára gazdag anyagot hozna felszínre a kolostor alapfalaiából. Ugyanakkor falkutatást kellene végezni a jelenlegi plébániaépületen és átvizsgálni a pincét is, mert Gulden szerint ez volt a kolostor kriptája. További kutatásra alkalmas terület lenne még a kultúrház környékének át nem kutatott része, az eddigi leletek szerint ugyanis itt állott a kolostor könyvtára. A karthauzi halastó még fennálló kőgátjában is bizonyára sok építészeti töredék rejlik, ezeket esetleg a XV. századi átépítés alkalmával váltották ki a falakból.

JEGYZETEK:

1. Sörös Pongrácz: A bakonybéli apátság története. Bpest 1903. I. k. 109. 1.
2. Fejér: Codex diplomatics IX/V. 240—241 11.
3. Teleki: Hunyadiak kora Magyarországon XVI. k. 175 1.
4. Csontos János: Mátyás és Beatrix kiadatlan arcképei egykorú kéziratokban. Arch. Ért. 1910. 204—212 11. Gulden helyi monda alapján írja, hogy míg Beatrix Lövöldön néhány napig betegeskedett, ezalatt Mátyás király a szentgáli búcsúhelyet látogatta meg.
5. S. Koroknay Éva: A lövöldi karthauzi kolostor kötéseiről. Esztergom Évlapjai. 1960. 25—32 11.
6. Karácsonyi—Kollányi—Lukcsics: Egyháztört. emlékek a magyarországi hitújítás korából. Bpest. 1912. V. k. 406. sz. oklevél. Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél a XVI. századból. Pest 1861. Művészettörténeti regeszták királyi határozatokból és rendeletekből. Művtörténeti Értesítő 1956. 49 old. Végváraink és költségeik a XVI. század közepén. H. K. 1892. 542—547 11. — Takáts Sándor: A magyar gyalogság megalakulása. Bpest 1908.
7. Rómer Flóris: A Bakony. Győr 1860. 176—177 11.
8. Gulden István: A városlódi plébánia története. Magyar Sión 1864. 833, 935 old.